

KS. TADEUSZ CEYNOWA* – KOSZALIN

ARCHIWUM PARAFII WAŁECKIEJ. INWENTARZ

ARCHIVES OF THE PARISH IN WAŁCZ: AN INVENTORY

Abstract

The article presents the preserved archives of the Catholic parish of St Nicholas in Wałcz, Poland. The town was founded at the beginning of the 14th century; the first church was founded at the same time. Until the Reformation, the parish in Wałcz belonged to the Archdeaconry of Zante in the diocese of Poznań. At the beginning of the 16th century, the church was returned to Catholics and the parish became part of the newly established deanery of Czarnków. In 1772, the Wałcz land was incorporated into Prussia. After the reactivation of the Wałcz deanery at the end of the 18th century, it was continuously part of the country, despite the changing political and church realities. The Wałcz region returned to Poland in 1945. The pre-war archives of the parish of St Nicholas was transferred to the diocesan archives in Koszalin. There they were developed, inventoried and divided into series with new reference numbers (1-326). The rich historical material can be used for more in-depth specialised research.

Keywords: Wałcz (Wałcz); St Nicholas parish; archives; inventory; diocesan archives in Koszalin

Translated by Rev. Juliusz Kisiel

* Ks. Tadeusz Ceynowa – dr historii Kościoła, Wydział Teologiczny, Uniwersytet Szczeciński, dyrektor Archiwum Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej, dyrektor Biblioteki WSD w Koszalinie
e-mail: tceynowa@interia.pl
<https://orcid.org/0000-0002-8105-8823>

Wstęp

Ostatnio wielu badaczy coraz częściej wykazuje chęć przeprowadzenia kwerendy w archiwach parafialnych. Akta tam przechowywane są nieodzowne w pisaniu monografii parafii, miejscowości czy mniejszych regionów nazywanych także małymi ojczyznami. Dostęp do nich jest utrudniony, gdyż parafie często nie dysponują odpowiednim pomieszczeniem, gdzie można byłoby je udostępniać, a duszpasterze nie mają czasu, aby tę pracę odpowiednio nadzorować. Aby zaradzić takiej sytuacji, archiwalia historyczne przekazywane są do dobrze funkcjonujących archiwów diecezjalnych, które podejmują się nie tylko przejęcia, zabezpieczenia i fachowego opracowania akt, ale – co ważne – udostępniania ich pod profesjonalnym nadzorem.

Kościół katolicki w Polsce od swoich początków przechowuje dokumentację wytworzoną przez swoje poszczególne urzędy, od centralnych do parafialnych. Odpowiednie normy prawne¹ wprowadził Sobór Trydencki, synody prowincjalne i diecezjalne, a ostatnio kodeksy prawa kanonicznego z 1917 i 1983 roku. Wiele diecezji doprecyzowało je jeszcze przez ogłoszone statuty synodów diecezjalnych. W diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej² moc prawną mają statuty synodalne z 1990 roku, a obowiązek przekazywania akt parafialnych do centralnej instytucji diecezjalnej został sprecyzowany na początku XXI wieku, z chwilą erygowania tej instytucji³. Publikowany artykuł jest kontynuacją podjętej wcześniej problematyki udostępniania zachowanych źródeł do dziejów ziemi wałeckiej. Ma na celu zapalenie kolejnej istniejącej jeszcze luki na tym polu⁴. Na opracowanie i zaprezentowanie czekają akta parafialne z Czaplinka, Jastrowia i Sypniewa⁵. Parafie te wchodziły również w skład przedwojennego dekanatu wałeckiego.

¹ W. Abraham, *Ustawodawstwo kościelne o archiwach*, „Archeion”, 4 (1928) s. 1-14; S. Librowski, *Archiwa Kościoła Katolickiego w Polsce*, w: *Encyklopedia katolicka* (dalej: EK), t. 1, red. F. Gryglewicz, Lublin 1973, kol. 877-886; S. Olczak, *Kancelarie kościelne w okresie staropolskim*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” (dalej: ABMK), 64 (1995) s. 15-24; tenże, *Kancelaria*, w: EK, t. 8, red. A. Szostek, Lublin 2000, kol. 551-556; A. Weiss, *Archiwa parafialne w archidiecezji poznańskiej na przykładzie Wolsztyna*, ABMK, 75 (2001) s. 109-122; M. Dębowska, *Stan badań nad archiwami parafialnymi w Polsce*, ABMK, 75 (2001) s. 11-17; R.R. Kufel, *Kancelaria, registratura i archiwum parafialne na ziemiach polskich od XII do początku XXI wieku*, Zielona Góra 2005.

² *I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej*, Koszalin, 1990, s. 132-135.

³ *Zarządzenie w sprawie gromadzenia zbiorów Archiwum Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej*, „Koszalińsko-Kołobrzeskie Wiadomości Diecezjalne” (dalej: KKWD), 31 (2003) nr 10-12, s. 37-38; T. Ceynowa, *Archiwum Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej – powstanie i funkcjonowanie*, w: *Przeszłość Kościoła w archiwach Pomorza Zachodniego*, red. T. Ceynowa, Koszalin 2014, s. 133-144.

⁴ Ostatnio autor opublikował *Archiwum dziekańskie dekanatu wałeckiego do 1945 r.*, ABMK, 115 (2021) s. 33-55 i *Archiwum Parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Skrzatuszu. Inwentarz*, „Rocznik Skrzatuski”, 9 (2021) s. 125-145.

⁵ Akta zostały już przekazane do archiwum diecezjalnego. Po wstępnej kwerendzie stwierdzono ponad 200 pozycji w każdym zespole.

Dzieje ustrojowe twórcy zespołu

Wałcz – siedziba parafii wałeckiej w diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej – jest miastem leżącym w południowo-wschodniej części województwa zachodniopomorskiego, usytuowanym między dwoma jeziorami – Raduńskim i Zamkowym. Margrabiowie brandenburscy: Otto, Konrad i Jan Waldemar nadali Wałczowi prawa miejskie⁶ 23 kwietnia 1303 roku. Ufundowano je obok miejscowości Wolczen. Nowe miasto zostało wyposażone w 208 łanów, dobrze rozplanowane i bezpiecznie usadowione⁷. W 1307 roku sprzedano je rodzinie Liebenow. Następnie zostało zajęte przez zakon krzyżacki. Kazimierz Wielki odzyskał miasto w 1368 roku i założył w nim siedzibę starostwa. Po zakupieniu Nowej Marchii Krzyżacy próbowali odzyskać Wałcz i okolice. W 1407 roku zniszczyli miasto, lecz zamku nie udało im się zdobyć. Dwa lata później, znowu oblegany, obronił się. Zajęty chwilowo podczas wojny trzynastoletniej, wrócił do Polski po II pokoju toruńskim w 1466 roku. W czasie wojny trzydziestoletniej, mimo polskiej neutralności, Wałcz z okolicą został najejchany i obrabowany przez Szwedów. Kilkanaście lat później wojska szwedzkie zajęły Wielkopolskę po haniebnej kapitulacji szlachty pod Ujściem. W 1657 roku odzyskano Wałeczczyznę dzięki działaniom Stefana Czarnieckiego. Traktaty rozbiorowe podpisane przez Austrię, Rosję i Prusy już w 1772 roku włączyły miasto i powiat w granice państwa Fryderyka II. W XIX wieku Wałcz należał do rejencji kwidzińskiej w Prusach Zachodnich. Zakończenie I wojny światowej utrzymało dotychczasowy *status quo*. W okresie międzywojennym miasto należało do Marchii Granicznej Poznań-Prusy Zachodnie⁸. Dopiero zakończenie II wojny światowej przywróciło Wałcz Polsce.

Pierwszy kościół parafialny pw. św. Mikołaja powstał z pewnością z chwilą lokacji miasta. Niektórzy badacze dopuszczają możliwość istnienia świątyni na tym terenie już w XIII wieku. W 1314 roku wymieniony został po raz pierwszy pleban wałecki Albert jako świadek na dokumencie lokacyjnym miasta Mirosławiec. Na przełomie XIV i XV wieku parafia wałecka wchodziła w skład dekanatu nowokałiskiego, będącego jednocześnie oficjalatem foralnym. Tamtejsi dziekani, z racji dużej odległości od stolicy diecezji, mieli szerokie uprawnienia biskupów poznańskich⁹. W wyniku reformacji kościół w Wałczu został zajęty przez protestantów, którzy ustanowili przy nim predykantów luteranckich. Po reorganizacji diecezji poznańskiej w 1602 roku utworzono 7 dekanatów, w tym czarnkowski, do którego włączono pozostałe przy katolicyzmie parafie dawnego dekanatu nowokałiskiego z Wałczem na czele. Umacnianiem katolicyzmu zajęli się jezuici, sprowadzeni najpierw do Tuczn, a następnie do Wałcza. Tu założyli słynne Ateny Wałeckie i prowadzili akcję misyjną w pobliskich miejscowościach. Szczególnym miejscem,

⁶ Niemiecka nazwa Arnskrone. Wieś Krone została przekazana templariuszom z Czaplinka w 1249 roku.

⁷ T. Ceynowa, *Wałcz*, w: EK, t. 20, red. E. Gigilewicz, Lublin 2014, kol. 192-193. Tam również podstawowa literatura. *150-lecie kościoła pw. św. Mikołaja w Wałczu 1867-2017*, oprac. M. Lewanowski, Wałcz 2017.

⁸ W 1938 roku jednostka ta została włączona do prowincji pomorskiej i brandenburskiej.

⁹ J. Nowacki, *Archidiecezja poznańska w granicach historycznych i jej ustrój*, t. 2, [Poznań] 1964, s. 386-397. Autor wymienia kilkadziesiąt ośrodków parafialnych poza Wałczem.

gdzie ich działalność odcisnęła znaczące piętno, był Skrzatusz z cudowną Pietą. Zasięg terytorialny dekanatu określały wizytacje z lat: 1628, 1640, 1669, 1696, 1726-1728 i 1738. Po I rozbiorze dekanat ten wszedł w skład państwa pruskiego. Biskup poznański ustanowił na tym terenie oficjalat. Zmiana granic po kongresie wiedeńskim ograniczyła jego zasięg tylko do dekanatu waleckiego i nosił on nazwę Oficjalat Prus Zachodnich¹⁰. Po zakończeniu I wojny światowej arcybiskup poznański Edmund Dalbor delegował ks. Roberta Weimanna do posługi na terenach arcybiskupiej delegatury z siedzibą w Tucznie¹¹. Papież Pius XI w 1923 roku przyłączył 2 dekanaty chełmińskie i erygował administrację apostolską, która w 1930 roku otrzymała ostatecznie nazwę Wolnej Prałatury Pilskiej¹². Po zakończeniu II wojny światowej prymas August Hlond na terenach przyznanych Polsce utworzył administracje apostolskie. Wałcz z dekanatem wszedł w skład najbardziej rozległej Administracji Apostolskiej Kamieńskiej, Lubuskiej i Prałatury Pilskiej¹³. Wieloletnie starania prymasa Stefana Wyszyńskiego przyniosły ustanowienie stałej organizacji kościelnej w Polsce w 1972 roku. Od tego czasu parafia walecka należy do diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej.

Terytorium parafii zmieniało się na przestrzeni wieków. Wizytacje XVII- i XVIII-wieczne wymieniają następujące miejscowości wchodzące w skład parafii waleckiej: Skrzatusz¹⁴, Różewo, Kłębowiec, Chwiram, Dobino, Witkowo, Wiesiółka, Ostrowiec, Gostomia, Leżenica i Róża¹⁵. Elenchy poznańskie z XIX wieku podają poza siedzibą parafii tylko miejscowości z kościołami filialnymi: Dobino, Chwiram i Kłębowiec. Ksiądz Jan Korytkowski w swoim *Brevis descriptio*¹⁶ dodaje jeszcze kilka miejscowości, gdzie zamieszkiwały pojedyncze rodziny katolickie, a miejscowości miały świątynie ewangelickie. Podobny zasięg parafii

¹⁰ B. Kumor, *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej 1772-1918*, Kraków 1980, s. 178; T. Ceynowa, *Ziemia pogranicza. Dekanat walecki w latach 1821-1920*, Radom 2004, s. 151.

¹¹ Były to dekanaty archidiecezji poznańskiej pozostające poza kordonem granicznym.

¹² B. Kumor, *Granice metropolii i diecezji polskich (968-1939)*, ABMK, 21 (1970) s. 370; E. Klitsche, *Die Bulle de salute animarum vom Jahre 1821 und die Entwicklung der kirchlichen Verhältnisse im Osten Deutschlands bis auf unsere Zeit*, w: *Die Apostolische Administratur Schneidemühl*, hg. F. Westpfahl, Schneidemühl 1928, s. 46-47; E. Gatz, *Schneidemühl*, w: *Lexikon für Theologie und Kirche*, Bd. 9, Freiburg im Breisgau 2000, szp. 189-190; R. Prejs, *Prałatura pilska w świetle schematyzmu z 1940 r.*, „Roczniki Teologiczne”, 55 (2008) nr 4, s. 36-37. Tam też literatura na temat prałatury pilskiej. T. Ceynowa, *Materiały Archiwum Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej w Koszalinie dotyczące kościelnych dziejów Pity*, „Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie”, 26 (2019) s. 251-252.

¹³ G. Wejman, *Organizacja Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim i Ziemi Lubuskiej w latach 1945-1972*, Szczecin 2007.

¹⁴ Skrzatusz w 1660 roku usamodzielniał się i w jego skład włączono jeszcze Wiesiółkę, Różewo i Witkowo (obecne Witankowo).

¹⁵ Status Róży był zmienny, raz cieszyła się samodzielnością (wraz z Leżenicą i Gostomią), innym razem była zależna od Wałcza. Ostateczna dysmembracja dokonana się w pierwszej połowie XIX wieku.

¹⁶ J. Korytkowski, *Brevis descriptio historico-geographica Ecclesiarum Archidioecesis Gnesnensis et Posnanensis*, Gnesnae 1888, s. 250-252.

podaje schematyzm¹⁷ z 1928 roku. Po II wojnie światowej przy kościele ewangelickim w Wałczu erygowano parafię pw. św. Antoniego, w której od 1949 roku posługują bracia kapucyni. Biskup Czesław Domin w 1993 roku z części parafii pw. św. Mikołaja erygował nową wspólnotę parafialną pw. Miłosierdzia Bożego. Tak więc obecna parafia pw. św. Mikołaja swoim zasięgiem obejmuje część miasta oraz miejscowości: Chrzastowo, Glinki, Kłębowiec, Piławę i Rudnicę¹⁸.

Twórcami dokumentacji archiwalnej w Wałczu byli duchowni, którym odpowiedni hierarchowie¹⁹ zlecali zarząd nad parafią. Od końca XVI wieku²⁰ urząd proboszcza sprawowali: Łukasz Komorski (1594-1595), Michał Maior (1595-1596), Jakub Niniński (1596-1598), Joachim Librarius (1598-1618), Kasper Santoff (1618-1620), Jakub Hildebrand (1620-1629), Ambroży Berenth (1629-1640), Wojciech Baykowski (1640-1645), Wojciech Pigłowski (1645-1652), Michał Wdech (1652-1660), Jan Kazimierz Mincenberg (1660-1700), Jan Kazimierz Marczyński (1700-1706), Fryderyk Stanisław Lentz (1706-1731), Adam Józef Bartnik (1731-1745), Piotr Dedyński (1745-1749), Jan Cymer (1750-1755), Bogusław Bronikowski (1755-1788), Jan Ignacy Bocheński (1788-1793), Józef Dalski (1794-1828)²¹, Antoni Perzyński (1829-1850), Joannes Habisch (1850-1872), Carl Wurst (1872-1891)²², Martinus Gutzmer (1893-1906), Clemens Prandke (1906-1931)²³, Heinrich Wilhelmi (1931-1945)²⁴, Walerian Głowacz (1945-1947), Stefan Janiak (1947-1953), Maciej Szałagan (1953-1960), Witold Szymczukiewicz (1960-1964), Czesław Krusiewicz (1964-1974), Bernard Witucki (1974-1976), Romuald Kunicki (1976-2009) i obecnie Antoni Badura.

Dzieje zespołu archiwalnego

Akta parafii wałeckiej od chwili ich wytworzenia przechowywane były w archiwum parafialnym znajdującym się w budynkach parafialnych, najczęściej na plebanii. Zachowane nieliczne wypustki i sygnatury mogą świadczyć o próbach

¹⁷ *Schematismus Administratur Schneidemühl*, hg. F. Westpfahl, Schneidemühl 1928, s. 29-32.

¹⁸ *Schematyzm Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej 2012*, red. K. Klawczyński, Bydgoszcz 2012, s. 612-618.

¹⁹ Do 1920 roku z Poznania, w latach 1920-1945 z Tuczna i Piły, w latach 1945-1972 z Gorzowa Wielkopolskiego i od 1972 roku z Koszalina.

²⁰ J.I. Bocheński, *Historia kościoła parafialnego w Wałczu spisana na podstawie prawdziwych dokumentów i wiarygodnych autorów przez Jana Ignacego Bocheńskiego proboszcza wałeckiego w roku 1790*, red. L. Bąk, Wałcz 2002, s. 106-125. Autor wymienia i krótko charakteryzuje proboszczów wałeckich od końca XVI wieku do czasów sobie współczesnych. Na tej podstawie uzupełnia jeszcze L. Bąk, *Ziemia wałecka w dobie reformacji i kontrreformacji w XVI-XVIII w.*, Inowrocław 1999, s. 247-264.

²¹ Ceynowa, *Ziemia pogranicza*. Kapitałnym źródłem do ustalenia obsady duszpasterskiej w Kościele poznańskim są elenchy od końca XVIII wieku do utworzenia administracji arcybiskupiej w Tucznie w 1920 roku.

²² Przez dwa lata był wakant.

²³ Na podstawie schematyzmów administracji i Wolnej Prałatury Pilskiej z lat 1927-1942.

²⁴ Ostatni proboszcz niemiecki pozostał w parafii wałeckiej do lipca 1946 roku, kiedy wyjechał z ostatnim transportem niemieckich katolików. Do tego czasu mógł odprawiać nabożeństwa dla swoich parafian.

ich porządkowania albo nadania im konkretnego miejsca w registraturze. Odnosi się to wyłącznie do akt z XIX i początku XX wieku. W zespole zachowano tylko teczki właściwej proveniencji. Liczba zachowanych jednostek nie pozwala określić, jaki był początkowy stan wytworzonej dokumentacji. Wydaje się jednak, że dysponujemy dzisiaj zdecydowaną większością powstałych akt. W chwili przejmowania zawartości przedwojennego archiwum parafialnego do archiwum diecezjalnego stwierdzono trzy miejsca ich składowania. Księgi metrykalne i kilka jednostek dotyczących dawnego kolegium jezuickiego znajdowało się w biurze parafialnym²⁵, kilkanaście jednostek w pomieszczeniu gospodarczym starej plebanii, zdecydowana większość w zabudowaniach pomocniczych parafii (dzisiaj już one nie istnieją)²⁶. Akta przejęte z dwóch ostatnich pomieszczeń poddano fumigacji w Archiwum Państwowym w Poznaniu.

Charakterystyka i metoda porządkowania zespołu archiwalnego

W korespondencji przesłanej do kurii administracji w Gorzowie natrafiono na inwentarz sporządzony najprawdopodobniej przez pierwszego polskiego duszpasterza w 1946 roku. Składał się on z 206 pozycji. Nie wyszczególniono w nim ksiąg metrykalnych²⁷. Powojenne inwentarze przechowywane w parafii²⁸ nie nadmieniają o wcześniej wytworzonej dokumentacji. Dopiero *Schematyzm Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej* z 1998 roku wykazuje tylko zachowane metrykalia. Ich tytuł brzmi: Akta parafii rzymskokatolickiej w Wałczu. W czasach zaborów i w okresie międzywojennym funkcjonowała nazwa niemiecka: Acta der katholischen Pfarrkirche zu Dt. Crone. Chronologia akt XVII-XVIII w. Zasięg terytorialny – parafia wałecka na przestrzeni od XVII w. do 1945 r. Rozmiar 4 mb, 327 j. a. Akta prowadzono systemem kancelarii spraw, co było charakterystyczne dla XIX-wiecznej pruskiej i później niemieckiej kancelarii. Stan zachowania akt ocenia się zasadniczo jako dobry. Z analizy przedstawionego inwentarza wynika, że zespół nie jest kompletny. Nie zachowały się w całości rozporządzenia władz kościelnych z Poznania i Piły. Ponadto stwierdzono brak odpisów wizytacji biskupów²⁹ czy archidiakonów z czasów I Rzeczypospolitej. Nawet licznie zachowana dokumentacja finansowa nie jest w pełni kompletna. Prezentowana w artykule

²⁵ Akta z biura parafialnego zostały wstępnie opracowane przez autorów monografii dotyczącej powiatu wałeckiego, szczególnie przez Romana Wałczaka. Naukowcy ci najprawdopodobniej nie wiedzieli o większości zachowanych akt. Autor artykułu, zajmujący się wcześniej dekanatem wałeckim w latach 1821-1920, dotarł także tylko do archiwaliów z biura parafialnego. Odkryte na początku XXI wieku jednostki archiwalne zabezpieczone były w miejscu zaciemnionym i suchym.

²⁶ Obecnie funkcjonuje tam parking parafialny. Z dzisiejszej perspektywy takie podzielenie akt jest niezrozumiałe. Ważne jednak, że zachowały się i mogą być dzisiaj udostępniane.

²⁷ Archiwum Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej, Kuria gorzowska 1945-1972, sygn. 320. T. Ceynowa, *Inwentarz archiwalny. Materiały archiwalne przekazane przez Diecezję Gorzowską nowo erygowanej Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej z lat 1945-1972*, Radom 2014, s. 58-59.

²⁸ Może z tego wynikać, że ks. Walerian Głowacz sporządził wykaz w jednym egzemplarzu i przesłał go do Gorzowa. Papier, którego użył, pochodził z czasów przedwojennych. Nieliczne literówki wskazują, że dobrze znał język niemiecki.

²⁹ Akta z tego czasu zachowały się jedynie w Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu.

spuścizna parafialna pozbawiona jest także zupełnie ogłoszeń parafialnych, które mogłyby pozwolić na odtworzenie funkcjonowania duszpasterstwa. Najliczniej reprezentowane są akta XIX-wieczne. Duszpasterze wykazywali się dużą dbałością o zachowanie wytworzonej przez siebie dokumentacji. Przyczyniały się do tego wizytacje i ustawodawstwo kościelne³⁰. Większość jednostek ma formę poszytu, typowego dla ówczesnego systemu kancelarii pruskiej. Posiadają nadruki, czasami ręczne napisy, doprecyzowania nadruków. Rzadko można odnaleźć sygnatury registraturalne złożone z łacińskiej litery i numeru. Jeżeli zachowały się wypustki, zawierają cały tytuł bądź skrót nazwy jednostki. Dokumentacja międzywojenna umieszczana była w skoroszytach lub teczkach. Przeważa język niemiecki, choć zdarzają się pisma w języku polskim i łacińskim³¹. Kilka zachowanych starodruków zostało wyłączonych i przekazanych do biblioteki seminaryjnej w Koszalinie.

Akta parafialne przekazane do archiwum diecezjalnego w 2005 roku były wymieszane z dziekańskimi dekanatu wałeckiego. Na wstępie ustalono ich przynależność zespołową. Niemożliwość odtworzenia wcześniejszego układu akt w lokalnej registraturze wymusiła w trakcie inwentaryzacji nadanie im własnej struktury przez pracowników archiwum. Najbardziej celowe okazało się kryterium treści i zasada schematyczno-rzeczowa. Podczas porządkowania usunięto nieliczne elementy metalowe, akta bardziej zniszczone i luzy umieszczono w teczkach z tektury bezkwasowej i odpowiednio je zatytułowano³². Każda jednostka otrzymała kartę inwentarzową z tytułem, sygnaturą składającą się z cyfr arabskich oraz daty skrajnej. Zachowany zespół liczy 327 jednostek archiwalnych. Akt nie brakowano. Każdy zapis inwentarzowy zawiera następujące elementy: sygnaturę, tytuł, opis zewnętrzny, język dokumentacji, liczbę stron i daty skrajne.

Zawartość zespołu

Na treść zespołu składają się archiwalia związane z funkcjonowaniem parafii w Wałczu do 1945 roku. W trakcie opracowania nadano im schemat: I. Rozporządzenia władz kościelnych i świeckich, sygn. 1-5; II. Przedstawicielstwa parafialne, rada parafialna, rada kościelna, sygn. 6-19; III. Parafia, terytorium, budynki, inwentarze, sygn. 20-43; IV. Kościoły filialne, sygn. 44-74; V. Sprawy finansowe i gospodarcze, sygn. 75-250; VI. Budowa nowego kościoła parafialnego, sygn. 251-258; VII. Wizytacje, sygn. 259; VIII. Korespondencja, sygn. 260-262; IX. Szkolnictwo, sygn. 263-266; X. Szpital, sygn. 267-269; XI. Zakony, bractwa, stowarzyszenia, sygn. 270-272; XII. Fundacje, intencje mszalne, sygn. 273; XIII. Sprawy sporne, procesy, sygn. 274-288; XIV. Ludność, sygn. 289-293; XV. Pracownicy parafii, sygn. 294-295; XVI. Sakramenty, sygn. 296-301;

³⁰ *Zbiór ustaw archidiecezyi gnieźnieńskiej i poznańskiej*, zebrał ks. T. Trzcński, Poznań 1906, s. 7-15. Autor powołuje się na XIX-wieczne zarządzenia arcybiskupów wielkopolskich.

³¹ Takie pisma najczęściej zachowały się z czasów ks. J. Dalskiego, Antoniego Perzyńskiego lub z pism powizytacyjnych arcybiskupów poznańskich i gnieźnieńskich – Marcina Dunina i Mieczysława Ledóchowskiego. W księgach metrykalnych poszczególni duszpasterze również posługiwali się językiem polskim w pisanii nazw miejscowości.

³² Tylko w nielicznych przypadkach nadano nowe tytuły, zgodne z zawartością teczek.

XVII. Cmentarz, sygn. 302-304; XVIII. Varia, sygn. 305-311; XIX. Księgi metrykalne, sygn. 312-327.

Na szczególną uwagę zasługują zachowane księgi metrykalne. Obowiązek ich zaprowadzenia został ogłoszony na Soborze Trydenckim i doprecyzowany w ustawodawstwie synodalnym ogólnopolskim i poszczególnych diecezji. Z zachowanych archiwaliów nie można jednoznacznie stwierdzić, kiedy ten obowiązek zaczęto realizować w waleckiej parafii. Stan zachowania metrykaliów ze Skrzatusza³³, parafii wyłonionej z Walcza w 1660 roku, może sugerować dużo wcześniejsze podjęcie się tego obowiązku. Być może wcześniejsze zapisy podzieliły los spalonych zabudowań kościelnych. Zapisy chrztów, ślubów i zgonów rozpoczynają się w 1687 roku w jednej księdze. Zasadniczo zachowała się ciągłość wszystkich metrykaliów z wyjątkiem księgi ślubów z lat 1925-1945³⁴. Podczas I wojny światowej, w 1915 roku rozpoczęto prowadzenie osobnych zapisów dla parafii wojskowej³⁵. Wnikliwa kwerenda tych ksiąg ma ogromne znaczenie dla badań demograficznych i genealogicznych. Zapisy dodatkowe są często niezastąpioną informacją na temat wizytacji biskupich i dziekańskich oraz wydarzeń, o których milczą inne źródła. Wszystkie metrykalia są zdigitalizowane i udostępniane zainteresowanym tylko w formie cyfrowej. Cieszą się one dużym zainteresowaniem, szczególnie Niemców, którzy są potomkami wysiedlonych po II wojnie światowej. Warto na koniec zaznaczyć, że archiwum diecezjalne dysponuje również kilkoma ewangelickimi księgami metrykalnymi³⁶.

INWENTARZ AKTA PARAFII PW. ŚW. MIKOŁAJA W WALCZU³⁷

I. Rozporządzenia władz kościelnych i świeckich

1. Rozporządzenia i rezolucje 1807-1808, ss. 36
2. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend eine Verfügung über die neue (...) 15.03.1869, ss. 4
3. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend Miscellanea 1875-1881, ss. 70
4. Acta generalia der katholischen Pfarrkirche zu Deutsch Krone, ss. 3
5. Acta betreffend die katholische Pfarre Deutsch Krone, betreffend Militaria 1889, ss. 20

³³ Skrzatusz, ponownie erygowany w 1660 roku i wyłączony z Walcza przez bp. Wojciecha Tolibowskiego, rozpoczął prowadzenie osobnych ksiąg metrykalnych już w 1658 roku. Ceynowa, *Archiwum parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Skrzatuszu*, s. 141; T. Ceynowa, *Katolickie księgi metrykalne diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej*, ABMK, 113 (2020) s. 49-78.

³⁴ Jeszcze w latach 90. XX wieku księga ta znajdowała się w biurze parafialnym.

³⁵ Podobna sytuacja była w Pile, gdzie w oddzielnych księgach zapisywano informacje dotyczące rodzin wojskowych.

³⁶ Wykaz zachowanych metrykaliów ewangelickich znajduje się na stronie archiwum diecezjalnego www.archiwum.koszalin.opoka.org.pl.

³⁷ Autor zachował oryginalną pisownię tytułów poszczególnych poszytów.

II. Przedstawicielstwa parafialne, rada parafialna, rada kościelna

6. Wybory do Rady parafialnej 1917, ss. 130
7. Acta des katholischen Kirchenvorstandes zu Deutsch Krone 1849-1850, ss. 96
8. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend die Kirchenvorsteher 1853-1874, ss. 42
9. Acta betreffend Wahlen 1876-1900, ss. 108
10. Acta betreffend die Ausstellung der Kirchenbeamten 1877-1880, ss. 100
11. Currenden [Rada Parafialna] 1876-1899, ss. 400
12. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend die Vorladung Currende des Kirchenvorstandes 1876-1893, ss. 704
13. Protokoll-Buch des katholischen Kirchenvorstandes Dt. Crone 1876-1890, ss. 472
14. Protokoll-Buch der katholischen Kirchen-Gemeinde Deutsch Crone 1876-1905, ss. 320
15. Sprawozdania ze spotkań 1876-1889, ss. 280
16. Rada Parafialna – korespondencja 1906-1924, ss. 138
17. Pfarrverwaltung Dt. Crone 1906-1908, ss. 138
18. Patronats Kirchen Vorsteher 1913, ss. 10
19. Wykaz parafian uprawnionych do udziału w wyborach uzupełniających 1920, ss. 90

III. Parafia, terytorium, budynki, inwentarze

20. Acta der katholischen Kirchen-Kasse zu Dt. Crone 1825-1867, ss. 134
21. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend den Aufbau der Orgel in der katholischen Pfarrkirche 1835-1845, ss. 156
22. Acta betreffend den Neu- und Reparaturbau des Kirchenturms zu Dt. Crone 1839-1844 [1880], ss. 150
23. Acta betreffend die Pfarrbauten der kathol. Pfarre zu Dt. Crone 1858-1881, ss. 391
24. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend den Bau und die Reparaturen der Kirche und Pfarrgebäuden 1862-1895, ss. 876
25. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend den Pachtwertrag des Probstei Vorwerks 1864-1871, ss. 54
26. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend den Verkauf eines Pfarrgartens 1870-1872, ss. 16
27. Gutzmer 1882-1883, ss. 32
28. Acta betreffend die Vicarenwohnung 1885-1889, ss. 24
29. Acta betreffend die katholische Pfarre Deutsch Crone betreffend Barbarahaus 1887-1897, ss. 240
30. Promenada nad Jeziorem Zamkowym 1890-1925, ss. 34
31. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend die Herstellung einer unterirdischen Leitung des (...) katholischen Schulhauses 1893, ss. 5
32. Reparaturen – budynki parafialne 1897-1898, ss. 56

33. Plany zagospodarowania terenu przy kościele, plany cmentarzy, grunty 1901-1920, ss. 320
34. Pieta Gruppe 1906-1908, ss. 268
35. Landabtretung zum Eisenbahn bei Dt. Crone – Schloppe, ss. 132
36. Probstei-Vorwerk 1909-1923, ss. 44
37. Eisenbahn Flatow – Dt. Krone 1913-1914, ss. 23
38. Neubau des Viehstalles auf Probstei-Vorwerk 1914-1920, ss. 230
39. Kreutzplatz Schönlanckenstrasse 1925-1927, ss. 31
40. Projekt ogrodzenia krzyża na rozwidleniu dróg na Czaplinek i Mirosławiec 1926-1930, ss. 5
41. Budowa kościoła 1927, ss. 1
42. Kirchenbau auf dem Münchsberg 1927-1928, ss. 6
43. Scheune Probsteivorwerk 1928-1930, ss. 55

IV. Kościoły filialne

44. Acta den durch das Gräbenanlegen von Seiten des Frick und Radke zu Quiram dem hiesigen Pfarracker verursachten Schaden betreffend 1837-1839, ss. 35
45. Acta der kathol. Filial-Kirche in Klausdorf 1852-1895[1902], ss. 598
46. Breitenstein – kościół filialny 1857-1859, ss. 58
47. Acta der kathol. Filial-Kirche Clausdorf 1875-1881, ss. 34
48. Acta der katholischen Filial-Kirche in Clausdorf 1876-1878, ss. 12
49. Kommissarische Vermögens-Verwaltung Clausdorf durch Kirchenvorstand 1876-1877, ss. 160
50. Quiram – kościół filialny, sprawy finansowe 1886-1896, ss. 62
51. Acta betreffend den Minderaufbau der Filialkirche zu Klausdorf 1893-1905, ss. 348
52. Filialkirche Quiram 1899-1912[1927], ss. 418
53. Ausfertigung des Rezesses über die Naturalabgaben-Ablösung von Quiram Kreis Dt. Crone 1906, ss. 16
54. Clausdorf – sprawa dzierżawy 1907-1925, ss. 156
55. [Wybory uzupełniające na członków Dozoru kościelnego i Reprezentacji parafii] – Breitenstein 1907-1920, ss. 76
56. Wahl Quiram 1908-1920, ss. 150
57. Klausdorf Kirche u. Pfarr (...) [kościół i budynki parafialne] [1870] 1909-1928, ss. 210
58. Quiram 1916-1932, ss. 242
59. Kirchen-Neubau – Quiram 1912-1924, ss. 416
60. Etat der katholischen Kirchenkasse zu Quiram pro 1913/1918 1912-1926, ss. 834
61. Sammellisten zum Altar 1921, ss. 22
62. Wahl Quiram 1921-1934, ss. 64
63. Orgel – Quiram 1922-1930, ss. 72
64. Glocken – Quiram 1923-1925, ss. 94
65. Kirchbau Klausdorf 1924, ss. 178
66. Kirchbau Klausdorf 1924, ss. 57

67. Bauverträge mit Unternehmer Kirchbau Klausdorf 1925, ss. 210
68. Kirchbau Klausdorf. Beläge 1925-1927[1931], ss. 350
69. Einnahme und Ausgabe zur Jahresrechnung der Kirchenkasse in Quiram für 1929, 1927-1931, ss. 158
70. Neu-Bau des Wohnhauses, Stall, Klausdorf 1928-1929, ss. 138
71. Orgelbau Quiram 1927-1928, ss. 21
72. Korespondencja z Administracją Apostolską w Pile (Rada parafialna w Chwiramie) 1929-1930, ss. 32
73. Quiram – sprawy finansowe 1918-1929, ss. 214
74. Jahres-Rechnung, Ausgabebelege, Einnahmebelege 1930, ss. 70

V. Sprawy finansowe i gospodarcze

75. [Księga przychodów i rozchodów] 1794-1823, ss. 384
76. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend das Rechnungswesen der Pfarrkirche 1794/1796 und Reparatur-Verzeichnis der Dt. Kronsche Parochial-Kirche 1794-1796, ss. 104
77. Ausgabe-Beläge 1818-1819, ss. 44
78. Dochody parafii 1821-1836, ss. 184
79. Jährliche Kirchen-Rechnung der katholischen Parochial-Kirche 1820-1824, ss. 89
80. Jährliche Rechnung der römisch-katholischen Kirchenkasse pro 1825, ss. 30
81. Acta der katholischen Kirchenkasse Dt. Crone die Kirchen – Kassen – Rechnung pro 1825-1833, ss. 132
82. Jahres-Rechnung der römisch-katholischen Parochial Kirche zu Dt. Crone pro 1826, ss. 25
83. Jahres-Rechnung der römisch-katholischen Parochial Kirche zu Dt. Crone pro 1827, ss. 25
84. Jahres-Rechnung der römisch-katholischen Parochial Kirche der Stadt D. Crone pro 1828, ss. 25
85. Einnahme- und Ausgabebelege 1828, ss. 107
86. Acta betreffend die Kirchenrechnungen Pfarr Kirche zu Dt. Crone 1828, ss. 31
87. Einnahme und Ausgabe 1829, ss. 115
88. Jahres-Rechnung der römisch kathol. Parochial-Kirche der Stadt Dt. Crone 1829-1832, ss. 25
89. Einnahme und Ausgabe Beläge zur römisch kathol. Parochial Kirche pro 1830, ss. 127
90. Einnahme und Ausgabe Beläge zur kath. Kirchenkassen Rechnung der Kreis Stadt Dt. Crone pro 1831, 1831-1832, ss. 106
91. Jahres-Rechnung der römisch-katholischen Parochial-Kirche 1831, ss. 28
92. Jahres-Rechnung der römisch-katholischen Parochial-Kirche der Stadt Dt. Crone pro 1830, 1832, ss. 25
93. Jahres Rechnung der römisch katholischen Parochial Kirche der Stadt Deutsch Krone 1832, ss. 25

94. Einnahme und Ausgabe Beläge zur katholischen Kirchen Kasse Deutsch Crone 1832, ss. 119
95. Rechnung der römisch katholischen Parochial Kirche zu Dt. Crone für das Jahr 1833, 1833-1834, ss. 39
96. Rechnung der römisch katholischen Parochial Kirche zu Dt. Crone für das Jahr 1834, 1833-1834, ss. 30
97. Rechnung der römisch katholischen Parochial Kirche zu Dt. Crone, 1833, ss. 40
98. Einnahme-und Ausgabe-Beläge zur katholischen Kirchen-Kasse, Rechnung der Kreis-Stadt-Deutsch Krone auf das Kalender-Jahr 1836, 1833-1836, ss. 260
99. Ein. und Ausgabe Beläge, 1834, ss. 146
100. Acta der katholischen Kirchen-Kasse zu Dt. Crone 1834-1835, ss. 29
101. Rechnung der römisch katholischen Parochial-Kirche zu Dt. Crone 1834, ss. 30
102. Acta betreffend der katholische Kirchenkasse Dt. Crone 1834, ss. 37
103. Rechnung der römisch katholischen Parochial-Kirche zu Dt. Crone für das Jahr 1834-1835, ss. 43
104. Nachweisung von Sämtlichen (...) katholischen Kirchenkasse Dt. Crone 1834-1835, ss. 26
105. Acta die zu Schriften des Magistrats Weidegeld betreffend, 1834-1840, ss. 20
106. Acta der katholischen Kirchenkasse Dt. Crone 1835-1836, ss. 101
107. Beantwortung (...) die Notaten der katholischen Kirchen-Kassen-Rechnung zu Dt. Crone pro 1835, ss. 10
108. Acta der katholischen Kirchenkasse Dt. Crone 1836-1842, ss. 20
109. Jahres-Rechnung Dt. Crone 1836, s. 44
110. Acta die Teilung des der Pfarre in Folge der Separation zugefallenen Holzes auf den sogenannten Pfarrhufen betreffend 1837, ss. 12
111. Odpowiedzi rejencji w sprawie kasy kościelnej, 1838, ss. 8
112. Jahres-Rechnung der katholischen Kirchenkasse zu Deutsch Crone – Marienwerder, 1839-1840, ss. 27
113. Einnahme- und Ausgabe- Beläge zur katholischen Kirchen-Kasse Rechnung der Deutsch Krone 1839, ss. 227
114. Einnahme- und Ausgabe- Beläge zur katholischen Kirchen-Kasse-Rechnung der Kreis-Stadt Deutsch Crone pro 1840, 1840-1841, ss. 210
115. Einnahme- und Ausgabe- Beläge zur katholischen Kirchen-Kasse-Rechnung der Kreis-Stadt Deutsch Crone pro 1841, 1841-1842, ss. 148
116. Jahres-Rechnung der katholischen-Kirchen-Kasse zu Deutsch Crone Regierungs-Departement Marienwerder pro 1841, 1841-1842, ss. 30
117. Jahres-Rechnung der katholischen Kirchen-Kasse zu Deutsch Crone pro 1842, ss. 29
118. Einnahme- u. Ausgabe- Beläge zur katholischen Kirchen-Kassen-Rechnung der Kreis Stadt Deutsch Crone pro 1842, 1842-1843, ss. 234
119. Sprawy finansowe, 1843-1844, ss. 28

120. Beläge zum Etat der katholischen Kirchen Kasse zu Dt. Crone pro. 1849 bis 1854, ss. 54
121. Einnahme- u. Ausgabe-Beläge zur katholischen Kirchen-Kassen-Rechnung der Kreis Stadt Deutsch Crone pro 1844, 1844-1845, ss. 197
122. Einnahme- und Ausgabe Beläge zur katholischen Kirchen-Kassen-Rechnung der Kreis Stadt Deutsch Crone pro 1845, 1845-1846, ss. 284
123. Jahres Rechnung der katholischen Kirchen Kasse zu Deutsch Crone 1845, ss. 30
124. Einnahme- u. Ausgabe Beläge zur katholischen Kirchen-Kassen-Rechnung der Kreis Stadt Dt. Crone pro 1846, 1845-1847, ss. 252
125. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend den Verkauf einer Pfarrbaustelle an den ehemal. Bürgermeister F. Krüger, 1846-1854, ss. 92
126. Einnahme und Ausgabe Beläge zur Jahres Rechnung der katholischen Kirchen Kasse zu Dt. Crone pro 1849, 1847-1850, ss. 260
127. Einnahme u. Ausgabe Beläge zu katholischen Kirchen-Kassen-Rechnung pro 1847, 1847-1848, ss. 206
128. Jahres Rechnung der katholischen Kirchen Kasse zu Deutsch Krone Regierung Marienwerder, 1847, ss. 32
129. Acta Manualia betreffend die gegen (...) katholischen Kirchen Kasse, Rechnungen zu Dt. Krone, 1848, ss. 6
130. Manual der katholischen Kirchen-Kasse zu Dt. Crone pro 1848, 1844-1848, ss. 42
131. Manual der katholischen Kirchen-Kasse zu Dt. Crone pro 1849-1850, ss. 42
132. Jahres-Rechnung der katholischen Kirchen-Kasse zu Dt. Crone 1848, ss. 32
133. Jahres Rechnung der katholischen Kirchen-Kasse zu Dt. Crone 1848-1850, ss. 32
134. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend die Beantwortung der Notaten über die Kirchen-Rechnung, 1848-1884, ss. 397
135. Acta der katholischen Kirchen-Kasse Dt. Crone, 1848, ss. 28
136. Notaten Beantwortung über die bei der Jahres Rechnung Revision pro 1849, ss. 16
137. Etat, 1849-1954, ss. 87
138. Jahres Rechnung der katholischen Kirchen Kasse zu Dt. Crone, 1849, ss. 37
139. Einnahme und Ausgabe-Beläge zur Jahres Rechnung der katholischen Kirchen Kasse pro 1850 zu Dt. Crone, 1849-1851, ss. 230
140. Manual der katholischen Kirchen pro 1850, ss. 39
141. Jahres-Rechnung der katholischen Kirchen-Kasse zu Dt. Crone pro 1851, ss. 44
142. Beläge zur Jahres-Rechnung der katholischen Kirchen-Kasse zu Dt. Crone pro 1851, ss. 151
143. Verpachtung der Kirchenländereien 1851-1864, ss. 150
144. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend die Reparaturen in der Probstei, 1850-1854 [1880], ss. 350
145. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend die Notatenbeantwortung pro 1851-1859, 1851-1872, ss. 338

146. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend die Ablösung der Natural-Abgaben von der Ablösung, 1851-1895, ss. 218
147. Dochody kościelne – różne źródła, 1852-1857, ss. 110
148. Beläge zur Jahres Rechnung der katholischen Kirchen Kasse zu Dt. Crone pro 1853, 1853-1854, ss. 184
149. Jahres-Rechnung der katholischen Kirchen-Kasse zu Dt. Crone pro 1833, ss. 54
150. Beläge zur Jahres Rechnung der katholischen Kirchen-Kasse zu Dt. Crone pro 1854, ss. 154
151. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend die Jahres Rechnung der Kirchenkasse pro 1855, 1854-1856, ss. 390
152. Jahres Rechnung der katholischen Kirchen Kasse zu Dt. Crone 1855, ss. 44
153. Haupt-Journal über Einnahme und Ausgabe der katholischen Kirchen Kasse zu Dt. Crone, 1856-1872, ss. 174
154. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend die Jahres Rechnung pro 1856, 1856-1858, ss. 259
155. Acta betreffend die Verpachtung der Kirchen-Ländereien, 1856-1893, ss. 190
156. Jahres-Rechnung der Kirchenkasse pro 1858, ss. 261
157. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend die Jahres-Rechnung der Kirchenkasse pro 1857, 1857-1858, ss. 317
158. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend Pachtverträge, 1859-1881, ss. 162
159. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend die Jahres Rechnung der Kirchenkasse pro 1859, 1859-1861, ss. 243
160. Beläge zu der Rechnung, 1859-1866, ss. 1098
161. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend die Jahres Rechnung der Kirchenkasse pro 1860, 1860-1862, ss. 204
162. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend die Jahres Rechnung der Kirchenkasse pro 1861, 1861-1862, ss. 195
163. Acta der kathol. Parochialkirche zu Dt. Crone betreffend die Grundstellers Veranlagung zur kathol. Pfarrkirche und Schule gehörigen Grundstücke, 1862-1879, ss. 54
164. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend die Jahres Rechnung der Kirchenkasse pro 1862, 1862-1863, ss. 190
165. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend die Jahres Rechnung der Kirchenkasse pro 1865, 1865-1868[1875], ss. 336
166. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend die Jahresrechnung der Katholischen Kirche pro 1866, 1866-1867[1870], ss. 270
167. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend die Jahres-Rechnung der Kirchenkasse pro 1868, ss. 234
168. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend die Jahres-Rechnung der Kirchenkasse pro 1869, 1869-1872, ss. 268
169. Jahres Rechnung der katholischen Kirchen Kasse zu Dt. Crone Regierungsbezirk Marienwerder pro 1870, 1869-1870, ss. 202

170. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend den Baufonds zu Kirchengebäuden, 1869-1872, ss. 16
171. Acta betreffend die Auszüge aus den Steuerrollen der katholischen Parochie Deutsch Krone, 1869, ss. 66
172. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend die Jahres Rechnung der Kirchenkasse pro 1871, 1871-1872, ss. 232
173. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend die Jahres-Rechnung pro 1872, 1872-1882, ss. 418
174. Ausgabe Journal, 1872-1889, ss. 405
175. Einnahme Journal, 1872-1889 [1892], ss. 358
176. Acta betreffend die Jahres-Rechnung der kath. Kirchen-Kasse pro 1873, 1872-1877, ss. 234
177. Einnahme-Manual der Kirchen-Kasse zu Dt. Crone pro 1873, ss. 27
178. Dismembration, Abgaben an Messkorn 1873, ss. 228
179. Kautions-Vermerk 1873-1874, ss. 68
180. [Wykazy dochodów – śluby, pogrzeby], 1873-1876, ss. 199
181. Wzory umów dzierżawnych, 1874, ss. 14
182. Acta betreffend die Jahres-Rechnung der kathol. Kirchenkasse zu Dt. Crone, 1874-1878, ss. 381
183. Einnahme-Manual der Kirchen-Kasse zu Dt. Crone, 1874, ss. 18
184. Kirchen-Kasse-Rechnung von Dt. Crone pro 1875, 1875-1878, ss. 320
185. Repartition & Heberolle von den monatlichen Beiträgen zum katholischen Kirchenbau in Dt. Crone pro 1875 [dot. budowy nowego kościoła], ss. 84
186. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend die Übergabe der Kirchenkasse von dem alten Kirchenvorstande an den neuen Kirchenvorstand, 1876, ss. 12
187. Acta betreffend das Rechnungswesen bei der katholischen Kirchenkasse 1876-1896, ss. 228
188. Beläge pro 1876, ss. 367
189. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend die Pfarrabgaben Ablösungssache von Wittkow, 1876-1877, ss. 56
190. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend die Verteilung der Abgaben an die katholischen Pfarre zu Dt. Crone, 1876-1877, ss. 64
191. Reparation & Heberolle von den monatlichen Beiträgen zum katholischen Kirchenbaum in Dt. Crone pro 1876, 1871-1876 [dotyczy budowy nowego kościoła], ss. 112
192. Nachweisung von den eingekommenen Trauungskosten bei der katholischen Kirche zu Dt. Crone für das Rechnungsjahr pro 1878. 1877-1879, ss. 258
193. Acta betreffend die Jahres-Rechnung der kathol. Kirchenkasse zu Dt. Crone pro 1877, 1877-1878, ss. 274
194. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend die Pfarrabgaben – Ablösungssache von Breitenstein, 1877-1878, ss. 24
195. Kapitał 2100 mk, 1877-1890, ss. 82
196. Acta betreffend die Anschaffung an neue Fahnen (...) und anderen Kirchensachen, 1878-1888, ss. 103

197. Beläge der Jahres-Rechnung pro 1879, 1878-1880, ss. 250
198. Ueberlassungs-Urkunde, 1878, ss. 48
199. Überlassungs-Urkunde, 1878, ss. 12
200. Jahresrechnung der katholischen Kirchenkasse zu Dt. Crone pro 1879, 1879-1880, ss. 58
201. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend die Jahresrechnung der kathol. Kirchenkasse pro 1872, 1872-1873, ss. 276
202. Dochody parafii 1833, ss. 358
203. Beläge der Jahres-Rechnung pro 1880, 1880-1881, ss. 314
204. Katholische Kirchebeiträge 1880-1881, ss. 158
205. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Deutsch Krone betreffend die Pflasterung des Bürgersteiges in der Hospitalstraße, 1886-1894, ss. 325
206. Powinności względem parafii, 1881, ss. 8
207. Jahres-Rechnung der katholischen Kirchenkasse zu Dt. Crone pro 1881, ss. 315
208. Ein und Ausgabe Beläge zur katholischen Kirchenkasse Rechnung 1882-1883, ss. 368
209. Verzeichnis der Messkorn (...) Dt. Crone, 1882, ss. 148
210. Garten Zaun 1883-1893 [1927], ss. 178
211. Acta der katholischen Pfarrkirche zu Deutsch Krone betreffend das auf dem Martin Hohanneschen Grundstücke Breitenstein Nr 18 u. 57 eingetragene (...) von 1800mk, 1883, ss. 44
212. Acta betreffend das Stellmacher G. Schulzsche Haus, [1871] 1883-1890, ss. 280
213. Acta der katholischen Pfarrkirche zu Deutsch Crone betreffend die Jahres-Rechnung pro 1883, 1883-1885, ss. 480
214. Acta der kath. Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend die Jahres-Rechnung Notatenbeantwortung, 1883-1886, ss. 536
215. Acta betreffend die Michael Jastersche Pacht-Kautions-Angelegenheit betreffend, 1884, ss. 26
216. Acta betreffend die Erbauung des Jungwiestalles auf dem hiesigen Probsteivorwerk, 1884-1886, ss. 118
217. Jahres-Rechnung der katholischen Kirchenkasse zu Dt. Krone pro 1884. Beläge zu Jahres-Rechnung pro 1884, 1884-1886, ss. 335
218. Acta betreffend die Grasnutzung auf dem hiesigen katholischen Kirchhofe und Kreuzplätzen, 1886-1891, ss. 36
219. Acta der kath. Pfarrkirche zu Deutsch Krone betreffend die Jahres-Rechnung und Notatenbeantwortung pro 1886, ss. 38
220. Acta der kath. Pfarrkirche zu Deutsch Krone betreffend die Jahres Rechnung und Notatenbeantwortung pro 1887, ss. 507
221. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Deutsch Krone betreffend Jahres-Rechnung pro 1888, 1888-1890, ss. 412
222. Acta der Pfarr Kirche Jahres Rechnung, 1889-1890, ss. 425
223. Acta betreffend der Ankaufen von zwei Garten zur Vergrößerung eine Pfarrgartens (...), 1889-1893, ss. 82

- 224. Ausgabe Journal, 1890-1902, ss. 309
- 225. Einnahme Journal, 1890-1902, ss. 307
- 226. Acta betreffend die katholische Kirche Deutsch Krone, Rechnung pro 1890, 1890-1892, ss. 438
- 227. Kosten-Ausschlag zur Herstellung eines Schrankes und eines Beichtstuhles für die der katholischen Kirche zu Dt. Crone belegene St. Barbara-Kapelle, 1893, ss. 20
- 228. Acta betreffend die Kirchen-Kassen-Rechnung pro 1892, 1892-1893, ss. 8
- 229. Verpachtung des Kirchenlandes, 1900-1901, ss. 92
- 230. Pachtkontrakte für Kirchenland, 1901-1910, ss. 132
- 231. Ausgabe Journal pro 1903 bis 1916, ss. 308
- 232. Einnahme Journal pro 1903 bis 1916, ss. 376
- 233. Rachunki, 1907-1929, ss. 444
- 234. Etat, 1907-1912, ss. 52
- 235. Reparaturen Probsteivorwerk, 1909-1924, ss. 82
- 236. Paramente [rachunki, faktury], 1912-1930, ss. 144
- 237. Etat, 1913-1918, ss. 90
- 238. Rachunki, 1913, ss. 8
- 239. Pachtvertrag mit Eichstaedt. Probsteivorwerk Prozeßsachen, 1914-1933, ss. 287
- 240. Etat für 1919-1924, ss. 72
- 241. Voranschlag der Einnahme und Ausgabe der kirchlichen Vermögens-Verwaltung der katholischen Kirchengemeinde von Dt. Krone in Dt. Krone für die Jahre 1919-1924, ss. 76
- 242. Verpachtung des Kirchenlandes pro 1910/1919, 1910-1921, ss. 584
- 243. Sprawy finansowe kościoła parafialnego i kościołów filialnych, 1909-1929, ss. 228
- 244. Franz Renkawitz, 1923, ss. 16
- 245. Voranschlag der Einnahme und Ausgabe der katholischen Kirchenkasse zu Dt. Crone, 1923, ss. 24
- 246. Einnahme Journal der katholischen Kirchenkasse zu Dt. Crone pro 1917 pro 1925, ss. 402
- 247. Verpachtung des Kirchenlandes 1927-1928, ss. 108
- 248. Jahresrechnung der Kirchenkasse, 1928, ss. 12
- 249. Jahresrechnung der katholischen Kirchenkasse zu Dt. Krone, 1928, ss. 84
- 250. Ausgabe-Belege zur Jahresrechnung der katholischen Kirchenkasse zu Dt. Crone für Rechnungsjahr 1928, 1928-1929, ss. 50

VI. Budowa nowego kościoła parafialnego

- 251. Acten des Magistrats Dt. Crone betreffend den Neubau der katholischen Kirche (...), 1856, ss. 164
- 252. Acta betreffend den Neubau der katholischen Kirche zu Dt. Crone, 1863-1883, ss. 128
- 253. Repartition & Heberolle von den monatlichen Beiträgen zum katholischen Kirchenbau in Dt. Crone, 1869-1872, ss. 72

- 254. Repartition & Heberolle von den monatlichen Beiträgen zum katholischen Kirchenbau in Dt. Crone pro 1872, ss. 100
- 255. Repartition & Heberolle von den monatlichen Beiträgen zum katholischen Kirchenbau in Dt. Crone pro 1874, ss. 84
- 256. Repartition & Heberolle von den monatlichen Beiträgen zum katholischen Kirchenbau in Dt. Crone pro 1877-1878, ss. 126
- 257. Repartition & Heberolle von den monatlichen Beiträgen zum katholischen Kirchenbau in Dt. Crone pro 1877/1878, ss. 106
- 258. Repartition & Heberolle von den monatlichen Beiträgen zum katholischen Kirchenbau in Dt. Crone pro 1878/1880, ss. 84

VII. Wizytacje

- 259. Acta betreffend die katholische Pfarre Deutsch Krone, betreffend Kirchenvisitation Celsimini Domini, Archiepiscopi vom 1895, 1898, 1901, ss. 186

VIII. Korespondencja

- 260. Correspondens-Journal des Probstes und Kreis (...) Habisch zu Dt. Crone, 1852-1858, ss. 58
- 261. Korespondencja różna, 1882-1895, ss. 111
- 262. Wohnungssachen 1924-1928, ss. 20

IX. Szkolnictwo

- 263. Acta betreffend die katholische Pfarre zu Deutsch Krone, Gothesdienste Lehrerseminnar u. (...), 1901-1914, ss. 137
- 264. Schulsachen, 1903-1930, ss. 219
- 265. Przygotowanie do spowiedzi i I Komunii św., 1912-1918, ss. 66
- 266. Klausdorf – nauka religii, 1913-1925, ss. 16

X. Szpital

- 267. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend das Hospital, 1834-1891, ss. 232
- 268. Acta betreffend das katholische Hospital, 1884, ss. 30
- 269. Kapitał 3,500 M, 1907-1908, ss. 16

XI. Zakony, bractwa, stowarzyszenia

- 270. Acta betreffend die Berufung der grauen Schwestern, 1885-1890, ss. 16
- 271. Hypotheken auf Grundstücks der Grauenschwester, 1907, ss. 24
- 272. Uroczystości Stowarzyszenia św. Cecylii, 1913, ss. 25

XII. Fundacje, intencje mszalne

- 273. Acta betreffend das Legat der Rosalia Michalina Kegel, 1878-1886, ss. 96

XIII. Sprawy sporne, procesy

- 274. Die Kirchenbank des Lehrers Konitzer betreffend, 1835-1836, ss. 32

275. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend die Reclamation der Klassensteuer des Offizials Habisch, 1851-1884, ss. 58
276. Acta Manualia des R. Zonke in Dt. Crone, 1874, ss. 23
277. Acta der katholischen Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend die Beschwerden wegen Heranziehung zu den Kirchenbaubeiträgen, 1880, ss. 38
278. Acta der katholischen Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend die Klage des Kirchenvorstandes gegen den Vorsitzenden der Gemeindevertretung Bordt wegen Beleidigung, 1881, ss. 15
279. Jacob Hirschfeld – przeciw Zarządowi Kościelnemu w Wałczu, 1893-1894, ss. 84
280. Sprawy sporne, 1896-1922, ss. 214
281. Vikarienhause – sprawa sporna, 1913-1914, ss. 70
282. Sprawa sporna, 1911-1913, ss. 21
283. Sprawa sporna – Rada Parafialna – proboszcz Prandke, 1915-1917, ss. 140
284. Schloßsee Prozeß gegen Magistrat, 1918-1932, ss. 130
285. Stelter – sprawa sporna, 1923-1925, ss. 160
286. Sprawa dzierżawy – Eischstädt, 1927[1932], ss. 98
287. Sprawy sporne, 1927, ss. 65
288. Kulturellen Wahlfahrtsrente, 1927-1928, ss. 20

XIV. Ludność

289. Acta betreffend die Fertigung von Geburtlisten für Militärpflichtige und andere Erlasse, 1845-1870, ss. 64
290. Nachweisung, ss. 18
291. Karty zgonów z Urzędu Stanu Cywilnego, 1874-1896, ss. 762
292. Acta betreffend die Verteilung der Kirchensitze in der kath. Kirche zu Dt. Crone, 1878-1891, ss. 317
293. [Świadectwa zgonów], 1897-1898, ss. 296

XV. Pracownicy parafii

294. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend den Küster an der Pfarrkirche, 1840-1893, ss. 285
295. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend die Pensionierung des Organisten Manski, 1850-1851, ss. 12

XVI. Sakramenty

296. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend die Heirat Urkunden des Standesbeamten, 1874-1898, ss. 518
297. Acta der kathol. Pfarrkirche zu Dt. Crone betreffend die Geburt, Urkunden des Standesbeamten, 1874-1896, ss. 766
298. Bachert 50 jährige Jubiläums-Angelegenheit betreffend, 1884-1885, ss. 13
299. Matrimonia mixta, 1898, ss. 32
300. Kommunion, Taufscheine Kinder, 1914-1915, ss. 202
301. Agenda – sprawozdania o parafii, 1914-1916, ss. 129

XVII. Cmentarz

- 302. Acta betreffend die Erweiterung und Einrichtung des katholischen Begräbnisplatzes, 1876-1889, ss. 68
- 303. Freie Grabstelle für Arme pro 1876, 1876-1879, ss. 30
- 304. Freie Grabstelle für Arme pro 1878, ss. 35

XVIII. Varia

- 305. Korespondencja różna, 1837-1864, ss. 222
- 306. Acta Miscellanea, 1876-1894, ss. 168
- 307. Korespondencja, 1890-1893, ss. 34
- 308. Suszyckische Kapellenbau, 1902-1911 [1916-1917], ss. 256
- 309. Testament Hallmann, 1905-1930, ss. 104
- 310. Korespondencja różna, 1908-1927, ss. 10
- 311. Ostmärkischer Katholikentag Deutsch Krone, 1927, ss. 32

XIX. Księgi metrykalne

- 312. Księga chrztów, ślubów, zgonów 1687-1753, ss. 794
- 313. Księga chrztów, ślubów, zgonów 1753-1796, ss. 727
- 314. Księga chrztów 1797-1815, ss. 719
- 315. Księga chrztów 1815-1839, ss. 907
- 316. Księga chrztów 1840-1869, ss. 558
- 317. Księga chrztów 1862-1865, ss. 48
- 318. Księga chrztów 1870-1893, ss. 464
- 319. Księga chrztów 1893-1930, ss. 607
- 320. Księga chrztów 1930-1945, ss. 236
- 321. Księga ślubów 1797-1865, zgonów 1797-1833, ss. 727
- 322. Księga ślubów 1866-1869, zgonów 1833-1869, ss. 372
- 323. Księga ślubów 1870-1925, ss. 369
- 324. Księga zgonów 1870-1908, ss. 466
- 325. Księga zgonów 1908-1925, ss. 290
- 326. Księga zgonów 1925-1945, ss. 306
- 327. Księga chrztów 1915-1931, ślubów 1915-1931, zgonów 1915-1923 – parafia wojskowa, ss. 30

REFERENCES / BIBLIOGRAFIA**Źródła archiwalne**

Archiwum Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej, Kuria gorzowska 1945-1972, sygn. 320.

Opracowania

- Abraham Władysław, *Ustawodawstwo kościelne o archiwach*, „Archeion”, 4 (1928) s. 1-14.
- Bąk Ludwik, *Ziemia walecka w dobie reformacji i kontrreformacji w XVI-XVIII w.*, Inowrocław 1999.

- Bocheński Jan Ignacy, *Historia kościoła parafialnego w Wałczu spisana na podstawie prawdziwych dokumentów i wiarygodnych autorów przez Jana Ignacego Bocheńskiego proboszcza wałeckiego w roku 1790*, red. L. Bąk, Wałcz 2002.
- Ceynowa Tadeusz, *Archiwum Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej – powstanie i funkcjonowanie*, w: *Przeszłość Kościoła w archiwach Pomorza Zachodniego*, red. T. Ceynowa, Koszalin 2014, s. 133-144.
- Ceynowa Tadeusz, *Archiwum dziekańskie dekanatu wałeckiego do 1945 r.*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 115 (2021) s. 33-55.
- Ceynowa Tadeusz, *Archiwum Parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Skrzatuszu. Inwentarz*, „Rocznik Skrzatuski”, 9 (2021) s. 125-145.
- Ceynowa Tadeusz, *Inwentarz archiwalny. Materiały archiwalne przekazane przez Diecezję Gorzowską nowo erygowanej Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej z lat 1945-1972*, Radom 2014.
- Ceynowa Tadeusz, *Katolickie księgi metrykalne diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 113 (2020) s. 49-78.
- Ceynowa Tadeusz, *Materiały Archiwum Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej w Koszalinie dotyczące kościelnych dziejów Piły*, „Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie”, 26 (2019) s. 249-266.
- Ceynowa Tadeusz, *Wałcz*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 20, red. E. Gigilewicz, Lublin 2014, kol. 192-193.
- Ceynowa Tadeusz, *Ziemia pogranicza. Dekanat wałecki w latach 1821-1920*, Radom 2004.
- Dębowska Maria, *Stan badań nad archiwami parafialnymi w Polsce*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 75 (2001) s. 11-17.
- Gatz E., *Schneidemühl*, w: *Lexikon für Theologie und Kirche*, Bd. 9, Freiburg im Breisgau 2000, szp. 189-190.
- Klitsche Erich, *Die Bulle de salute animarum vom Jahre 1821 und die Entwicklung der kirchlichen Verhältnisse im Osten Deutschlands bis auf unsere Zeit*, w: *Die Apostolische Administratur Schneidemühl*, hg. F. Westpfahl, Schneidemühl 1928, s. 46-47.
- Korytkowski Jan, *Brevis descriptio historico-geographica Ecclesiarum Archidioecesis Gnesnensis et Posnanensis*, Gnesnae 1888.
- Kufel Robert Romuald, *Kancelaria, registratura i archiwum parafialne na ziemiach polskich od XII do początku XXI wieku*, Zielona Góra 2005.
- Kumor Bolesław, *Granice metropolii i diecezji polskich (968-1939)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 21 (1970) s. 309-404.
- Kumor Bolesław, *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej 1772-1918*, Kraków 1980.
- Librowski Stanisław, *Archiwa Kościoła Katolickiego w Polsce*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 1, red. F. Gryglewicz, Lublin 1973, kol. 877-886.
- Nowacki Józef, *Archidiecezja poznańska w granicach historycznych i jej ustrój*, t. 2, [Poznań] 1964.
- Olczak Stanisław, *Kancelaria*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 8, red. A. Szostek, Lublin 2000, kol. 551-556.
- Olczak Stanisław, *Kancelarie kościelne w okresie staropolskim*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 64 (1995) s. 15-24.
- I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej*, Koszalin 1990.
- Prejs Roland, *Pralatura pilska w świetle schematyzmu z 1940 r.*, „Roczniki Teologiczne”, 55 (2008) nr 4, s. 31-48.

- Schematismus Administratur Schneidemühl*, hg. F. Westpfahl, Schneidemühl 1928, s. 29-32.
- Schematyzm Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej 2012*, red. K. Klawczyński, Bydgoszcz 2012.
- 150-lecie kościoła pw. św. Mikołaja w Wałczu 1867-2017*, oprac. M. Lewandowski, Wałcz 2017.
- Weiss Anzelm, *Archiwa parafialne w archidiecezji poznańskiej na przykładzie Wolsztyna*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 75 (2001) s. 109-122.
- Wejman Grzegorz, *Organizacja Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim i Ziemi Lubuskiej w latach 1945-1972*, Szczecin 2007.
- Zarządzenie w sprawie gromadzenia zbiorów Archiwum Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej*, „Koszalińsko-Kołobrzeskie Wiadomości Diecezjalne”, 31 (2003) nr 10-12, s. 37-38.
- Zbiór ustaw archidiecezyi gnieźnieńskiej i poznańskiej*, zebrał ks. T. Trzcński, Poznań 1906.

ARCHIWUM PARAFII WAŁECKIEJ. INWENTARZ

Streszczenie

W artykule zaprezentowano zachowane archiwalia katolickiej parafii pw. św. Mikołaja w Wałczu. Miasto zostało lokowane na początku XIV wieku. W tym samym czasie ufundowano pierwszy kościół. Parafia wałecka do reformacji przynależała do archidiakonatu zanoteckiego w diecezji poznańskiej. Na początku XVII wieku zwrócono kościół katolikom, a parafia weszła w skład nowo powstałego dekanatu czarnkowskiego. W 1772 roku ziemię wałecką włączono do państwa pruskiego. Od momentu reaktywowania dekanatu wałeckiego pod koniec XVIII wieku wchodziła nieprzerwanie w jego skład, mimo zmieniających się realiów polityczno-kościelnych. Do Polski Wałeczczyzna powróciła w 1945 roku. Zachowane przedwojenne archiwalia parafii pw. św. Mikołaja przekazano do Archiwum Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej w Koszalinie. Tam je opracowano i zinwentaryzowano, podzielono na serie, nadając nowe sygnatury (1-327). Bogaty materiał historyczny może posłużyć do bardziej pogłębionych specjalistycznych badań.

Słowa kluczowe: Wałcz; parafia pw. św. Mikołaja; archiwalia; inwentarz; Archiwum Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej w Koszalinie